

ГНАТ РОШКОВИЧ
У ЗАКАРПАТСЬКОМУ ПРОФЕСІЙНОМУ МИСТЕЦТВІ

УДК 7.046.3(477.87)

Михайло ПРИЙМИЧ,
кандидат мистецтвознавства, докторант ЛНАМ,
м. Ужгород, Україна
Василь СКАКАНДІЙ,
народний художник України,
доцент кафедри образотворчого мистецтва ЗХІ,
м. Ужгород, Україна

***Анотація.** У дослідженні розглядається питання зв'язків визначного майстра церковного та світського малярства Австро-Угорщини Гната Рошковича з історичним Закарпаттям. Зазначається, що з юних років художник увібрав значну культурно-церковну спадщину краю, а також зазнав помітного впливу відомих на той час місцевих живописців, зокрема Ференца Гевердле та Фердинанда Видри. Результати дослідження дозволяють говорити, що твердження про поверхове ставлення художника до рідного краю є хибним, оскільки не враховує церковного чинника у формуванні культури краю та особистості митця.*

***Ключові слова:** церковний живопис, стінопис, Закарпаття, Австро-Угорщина, салон.*

Вивчення закарпатського образотворчого мистецтва помітно активізувалося, свідченням чого є видання останніх років, зокрема: «А. Ерделі», автор проф. І. Небесник, «Імен» – під редакцією проф. І. Небесника, М. Сирохмана та П. Балли, «Адальберт Ерделі» – альбом, укладений А. Ковачем, «Й. Бокшай» – альбом, що вийшов під редакцією В. Зайцева, та цілий ряд інших. Даний процес значно пожвавився після 2000 р., що логічно пов'язати з відкриттям Закарпатського художнього інституту, де зараз готується кілька дисертаційних досліджень, темою яких є вивчення образотворчого мистецтва краю.

Наукові пошуки останніх п'ятдесяти років спрямовані голов-но на саме явище закарпатської художньої школи та на творчість окремих її представників. Серед останніх найбільш часто згадуються імена та твори А. Ерделі, Й. Бокшай, Ф. Манайла, А. Коцки, Е. Контратовича й інших. У коло цих досліджень потрапила також

творчість сучасних корифеїв краю, зокрема В. Микити, Ю. Герца, І. Ілька, В. Скакандія, В. Приходька. На жаль, дослідження дуже мало охоплюють художні процеси ХІХ ст. та попередніх століть, де, на нашу думку, необхідно шукати важливі чинники для розуміння сучасного стану закарпатського образотворчого мистецтва та культури загалом.

У нашому дослідженні науковий інтерес викликала постать одного з визначних закарпатських художників Гната Рошковича. Його ім'я останнім часом мало певний резонанс у середовищі закарпатської громадськості, чому посприяло встановлення в Ужгороді пам'ятника художнику, виконаного скульптором Михайлом Колодком. Медіа активно зреагували на встановлення скульптури, але на цьому все і завершилося, даючи підстави говорити, що ім'я художника у закарпатському інформаційному полі існує тільки як історичний факт, без особливого розуміння його місця у контексті культури краю. Це ж саме можемо говорити і про загальноукраїнський контекст. Виникає своєрідний закарпатський, а можливо, й український, парадокс, коли особі устанавлюється монумент, а ім'я її не тільки широкому загалу мало відоме, а навіть спеціалістам говорить не так багато.

Це спонукало до пошуку зв'язків художника із Закарпаттям (що не є підтасовуванням фактів), адже Гнат Рошкович народився недалеко від сучасного Ужгорода 28 вересня 1854 р. у с. Славковці Земплінської жупи у родині греко-католицького пароха Гната Рошковича (на території сучасної Східної Словаччини). Після народження Гната батька перевели до Ужгорода духівником Ужгородської семінарії [1], де останній був відомий як письменник, перекладач та видавець. У 1857 р. разом із родиною до Ужгорода приїхав і малий Гнат Рошкович, де згодом вступив на навчання до гімназії. Саме в Ужгородській гімназії хлопець зробив перші кроки в малюванні під керівництвом викладача Ференца Гевердле [2], який приватно займався з юнаком, адже у гімназії Г. Рошкович навчався тільки до четвертого класу, бо внаслідок хвороби не міг продовжувати навчання. У 1870 р. [3, с. 49-57] Гнат Рошкович перебуває у селі Білки (сучасний Іршавський район), де в ту пору жив і працював єпархіальний художник, майстер монументального живопису Фердинанд Видра (1815-1879). Останній тут завершував роботи над стінописом та іконами для іконостасу (є

припущення, що проект іконостасу у Білках належить також Ф. Видри). Монументальний живопис у Білках вражає своїм композиційним розмахом і глибоким розумінням принципів побудови єдиного колориту. Можна припустити, що саме контакти з творчістю Фердинанда Видри відіграли для Гната Рошковича вагому роль у формуванні його як майстра церковного монументального живопису. Таким чином, бачимо досить тісний зв'язок художника з нашим краєм, де визначилася доля і його творчий шлях.

Маємо підстави вважати, що саме співпраця з визначним закарпатським художником Фердинандом Видрою вплинула на те, що художник вступив у 1875 р. на навчання до Школи декоративного мистецтва (Mintarajziskolá) в Будапешті, яку завершив у 1879 р. Тут дещо уточнюємо інформацію Г. Островського про те, що у 1878 р. Г. Рошкович вступив до Будапештської академії мистецтв. Відомо, що він навчався у Школі декоративного мистецтва і мав там помітні успіхи, що дозволило йому отримувати стипендію архієпископа Лароша Гойнолда. [1] Також не виглядає правдоподібною інформація про те, що у Будапешті художник навчався у Дердя Бенцури, оскільки останній приїхав до Будапешта тільки у 1883 році, а це час, коли художник перебував у Римі.

Продовжив навчання з 1880 року в Мюнхені, правда, в академії провів тільки півроку, а потім найняв незалежну студію і працював у баварській столиці півтора року. З цього року він отримав право виставлятися на виставці галереї «Műcsarnok» (М'ючарнок). У 1883 р. на виставці згадується робота із зображенням Йосипа Обручника, що стала вівтарним образом. У 1882 р. на щорічній виставці робота «Маленьке червоне яблучко» отримала широке визнання і стала надзвичайно популярною в Угорщині, адже була репродукованою багатьма митцями цієї країни. На цій же виставці офіційне визнання художник отримав за іншу роботу сакральної тематики, а саме «Зіслання Святого Духа», за яку отримав премію у 300 форинтів [4].

Захоплення сакральним мистецтвом і перший значний успіх підштовхнули митця поїхати в Рим (1882-1883), де вивчав роботи старих майстрів. Мистецтво Італії настільки вплинуло на художника, що він вирішив змінити фах, бо перевершити майстрів бароко він не бачив можливим. Така депресія змусила його по-

вернутися до Ужгорода, де, влаштувавшись вчителем малювання, прожив майже два роки.

У 1885 р. повертається у Будапешт, де проживе до 1915 р., і влаштовує персональну виставку в галереї «Műcsarnok», що немов символізувало його повернення у мистецтво. Тут за твір «Маленьке червоне яблуко» отримав премію в розмірі 600 форинтів та був нагороджений Великим дипломом Угорського товариства образотворчого мистецтва [4].

У 1900 р. Гнат Рошкович був нагороджений Малою золотою медаллю Угорщини, яку отримав від галереї «Műcsarnok». У 1902 р. отримав премію 2000 форинтів ім. Кароля Лотца від Угорської королівської школи образотворчого мистецтва [1].

У кінці ХІХ ст. Г. Рошкович стає одним з найвідоміших живописців-монументалістів. У Будапешті розписує зали св. Стефана в королівському палаці. На цей період (1881) припадає виконання образів для Пряшівської катедрі, а в 1888 р. – фрески у Синайській церкві (жупа Земплін, сучасна Східна Словаччина) у місті Сніна. Окрім цього, пензлю майстра належать композиція «Благовіщення» в монастирі Марія-Радна (Румунія), вівтарні образи в Левочі (Словаччина). Наприкінці 1891 р. виконує розписи плащаниці для Пряшівської катедрі, а також починає розписувати стелю над бічними каплицями. Однак через претензії одного з каноніків, що художник малює «якось не по-нашому», Г. Рошкович зафарбовує свій підпис під готовою роботою і припиняє працю в храмі [7]. Згодом розписував храми у Будапешті, наприклад, базиліка св. Стефана, а також римо-католицький храм на Йозефвароші (1894-1895), церкву на площі Рожанка та розписи Російського собору в Пряшеві.

Останні десять років життя Гната Рошковича (1905-1915) були важкими, внаслідок швидкої втрати зору через катаракту. Після операції зір на деякий час повернувся, дозволивши художнику виконати одну з останніх своїх робіт – розпис іконостасу греко-католицької церкви на площі Троянд у Будапешті. Проте низку великих робіт Гнату Рошковичу не вдалося завершити.

Сказати, що на такий значний творчий шлях художника вплинула тільки зустріч з двома відомими художниками на Закарпатті, було б перебільшенням. Маємо підстави говорити про особливе ставлення до образотворчого мистецтва у краї, адже воно було

тісно пов'язано з церквою, навколо якої і розвивалося більшість культурних процесів руського населення. Процеси історичного самоусвідомлення були тісно пов'язані з церквою, зокрема з її виникненням та історією. Перебування в Ужгороді збіглося з діяльністю в краї так званої другої хвилі будителів. Це дозволяє говорити, що і живописну композицію «свв. Кирило та Мефодій» 1876 р. [5, с. 165] художник вибрав не випадково. Цікавим фактом є те, що, перебуваючи в Ужгороді після року навчання у Школі декоративного мистецтва, молодий художник виконує чудову роботу на високому професійному рівні. Це дає підстави говорити, що митець за рік не зміг би настільки добре освоїти рисунок і живопис. У наступному 1877 році Гнат Рошкович на прохання Андрія Поповича розписав церкву Святої Трійці у селі Велика Копаня Виноградівського р-ну. Тут його авторству належить образ св. Миколая, іконопис для іконостаса та п'ять образів, розташованих на амвоні [6, с. 558]. На жаль нам поки що не вдалося детально обстежити цього об'єкта. До цього ж періоду належить виконання вівтарного образу до Цегольнянської церкви в Ужгороді та розписи в Мукачеві [3, с. 51].

Особливо цінною працею художника стала його робота, виконана у 1879 році, часі смерті його першого професійного вчителя Фердинанда Видри. Це образи до церкви Успіння Пресвятої Богородиці у с. Красношори (сьогодні Красна Тячівського р-ну), які було виконано на кошти найбагатшого селянина Федора Носа. У цьому часі син Федора вчився в Ужгородській семінарії і познайомився з художником Гнатом Рошковичем, який якраз закінчував Школу декоративного мистецтва. Після звернення Федора Носа Гнат Рошкович виконав всі ікони для іконостаса. Складно сказати, чи робота розпочалася раніше, ще під час навчання художника у Будапешті, чи ця робота була виконана за один рік. Напис на іконостасі на образі Христа Вседержителя: «Сей храм / совершень 1879 года / мѣсяця септембѣря 30 го / благодителемъ Носа Федоромъ землевладѣльцем / весы Краснышорской Потъ Влади́ніемъ благовѣрного царя нашего / Францъ Іосифа Іго / Владичества Кір / Іоана Пастелія / такъ такожде попеченіемъ / выс. пре. Кривоша-на / Михайла Маркуша благочинныхъ Петра Медвецаго, / и Михайла Мелешъ в мѣсто пра / уодника же їтер: Монаха Николая / Чисарика чина св. Василія области / Угорской записка сія пам'яти

в'їчної вручається іконоборець / Петро Ковалинській» [6, с. 558]. Цей надпис свідчить, що іконостас було освячено 1879 року. Сам іконостас вирізняється особливою монументальністю, витриманий у стилі неоготики. Він, немов величний орган, височіє у східній частині храму. Образи виконано олією і вписано у витягнуті готичні арки. Стрункість іконостаса перегукується з архітектурними формами храму, що разом становлять чудовий зразок неоготичного стилю на українських землях. Будівництво самого храму було розпочато 1861 р., що засвідчує напис на стрілчастій арці [6, с. 558]. Живопис художника видає руку вправного майстра і доброго колориста. На жаль, сьогодні пам'ятка знаходиться у досить поганому стані через корозійні процеси металу.

Викликає значний інтерес його робота на Закарпатті як портретиста (в основному, портрети родини та близьких йому людей). Тут збереглися портрет молодої жінки та портрет брата художника і кілька рисунків. Портрет брата художника виконано досить вправно, з дотриманням певних вимог парадного портрета. Зокрема, на полотні бачимо священика середніх років, із книгою у руці, та орденем на шиї. Тобто можемо говорити про вплив на художника парадних єпископських портретів. Особливо це прослідковується у поєднанні книги і хреста біля руки каноніка. Іншим є портрет дівчини, який, мабуть, належить до ранніх робіт художника, на що вказує манера моделювання роботи. Цікавим, з огляду на цю роботу, виглядає рисунок, датований 1876 р., де зображено молоду дівчину у капелюшку. Цікаво, що риси олійного портрета та цього вправного рисунка досить схожі. Поряд з тим тут зберігаються кілька рисунків, найвірогідніше – учнівських: чоловік у стрибкові, романтичний начерк подорожнього у горах та чоловік зі свинею в руках. Перший та другий характеризуються певними порушеннями у пропорціях і анатомії, що дає нам підстави відносити ці роботи до студійних. Можливо, що це роботи з гімназії або часу навчання у Ф. Видри. Таким чином маємо підстави говорити, що саме в Ужгороді відбувалося становлення відомого митця.

Важливим для нашого дослідження є факт, що художник дуже часто брався за виконання іконостасів, навіть один з останніх творів його життя – іконостас на площі Троянд у Будапешті. У цьому контексті хочеться звернути увагу на один важливий мо-

мент у праці А. Изворіна, де останній вважає, що Г. Рошкович так і не зумів наблизитися до розуміння національної культури, а зображав її тільки поверхово, як ілюстрацію [7, с. 391]. Думаємо, що це не зовсім так, адже А. Изворін розглядає закарпатське мистецтво з позиції народної, національної культури, не беручи до уваги важливу складову культури Закарпаття, а саме церковну специфіку самосвідомості населення. На початку ХІХ ст. саме церковний чинник потужно вплинув на формування сучасної культури Закарпаття. Гнат Рошкович, походючи зі священницької родини, не міг бути поза цим контекстом, він однозначно мав значний сентимент до церковної традиції.

Хоча більшість творів митця пов'язані не з територією Закарпаття, маємо підстави говорити про значний вплив даного культурного середовища на нього. Поряд з тим сміливо можемо говорити про помітну роль художника у подальшій творчості Йосипа Бокшая. Саме Рошкович порадив молодому Йосипу спрямувати свої зусилля не тільки на педагогічну діяльність, а також спробувати себе у монументальному мистецтві. Тому не випадково Г. Островський розглядає Г. Рошковича як фігуру, що єднає старих майстрів сакрального живопису М. Манковича, Й. Змія-Микловшича, Ф. Видру та художників ХХ ст., які заклали основи закарпатської художньої школи. Разом з тим, мистецька спадщина Гната Рошковича у краї недостатньо вивчена, а відомі пам'ятки вимагають термінових робіт по збереженню.

На підставі цього дослідження можемо говорити, що у другій половині ХІХ ст. у Закарпатті сформувалося середовище, яке потребувало професійного мистецтва. Таким середовищем виступало головно духовенство та вчительство, яке, у свою чергу, також було тісно пов'язане з духовенством. Життя Гната Рошковича, а згодом і Йосипа Бокшая свідчить про те, що і художники часто виходили з єдиної у краї інтелігенції – церковного клиру. З цієї причини не можемо відкидати значної ролі церкви на формування і світської культури Закарпаття, що особливо проявилось у творчості художників ХХ ст. А відтак творчість Г. Рошковича стала важливим чинником для формування професійного мистецького середовища у краї та підняла авторитет художника на високий рівень у суспільстві.

*Репродукція графічного портрета
Ігнаца Рошкович з тижневика
"Vasárnap Ujság" за 1895 рік*

*Ігнац Рошкович.
Малюнок русина
з Боржавської долини, 1890.*

*Ігнац Рошкович. Малюнки греко-католицького кафедрального собору
та комітатського будинку в Ужгороді, 1890.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Roskovics Ignác / «Vasárnap Ujság». – 1895. – 19. sz. – 1-6. o.
2. *Островський Г. С.* Образотворче мистецтво Закарпаття / Г. С. Островський. – К.: Мистецтво, 1974. – 198 с.
3. *Островський Г.* Сторінка минулого. Гнат Рошкович // Дукля, 1989. – № 6. – С. 49-57.
4. Ігнац Рошкович // <http://uk.wikipedia.org/wiki>
5. Мистецтво Закарпаття. Каталог творів із фондів музею. – С. 165.
6. *Сирохман М.* Церкви України. Закарпаття. – Львів: МС, 2000. – С. 558.
7. *Изворинъ А.* Сучаснѣ руськѣ художники // Зоря-Најнал. – Рочник 2. – Ужгород, 1942. – Число 3-4. – С. 387-415.

HNAT ROSHKOVYCH
IN TRANSCARPATHIAN PROFESSIONAL ART

Mykhaylo PRYYMYCH,
Ph. D. (art history), Transcarpathian Art Institute,
Uzhgorod, Ukraine

Vasil SKAKANDIY
Prople's artist of Ukraine,
Assistant professor of the chair of pictorial art, Transcarpathian Art Institute,
Uzhgorod, Ukraine

Annotation. *The research concerns the connection of the prominent master of painting of Austria-Hungary Hnat Roshkovych and historical Transcarpathia. It is noticed that artist had absorbed the culture and church inheritance of his land since his youth, and also was influenced by famous painters, in particular by Ferenc Heverdle and Ferdynand Vydra. Research allows to state that assertion about the artists superficial attitude to his native land is o't correct, because church as a forming factor of the land artistic personality was never taken into consideration.*

Key words: *church painting, wsl painting, Zakarpattya, Austria-Hungary, salon.*